

هنر میانرودان (بین النهرین)

- هدف‌های رفتاری: پس از پایان این فصل از دانش آموز انتظار می‌رود که بتواند:
- ۱- نحوه شکل‌گیری حکومت‌های میانرودان را شرح دهد.
  - ۲- شکل ساختمانی معابد سومری‌ها را شرح دهد.
  - ۳- خصوصیات تندیس‌های تل‌اسمر را شرح دهد.
  - ۴- هنر آکد را شرح دهد.
  - ۵- خصوصیات هنر حجاری آشوری را توصیف کند.
  - ۶- خصوصیات هنر بابلی را توصیف کند.
  - ۷- تفاوت هنر بابلی و آشوری را توضیح دهد.

۱- تاریخ مردم میانرودان

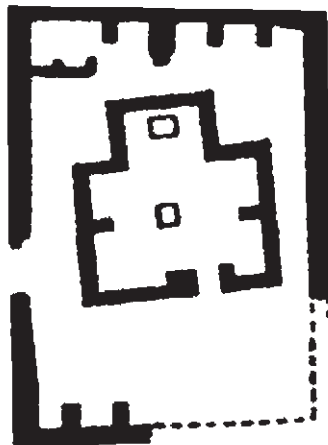
در حدود هزاره ششم پیش از میلاد، دشت‌های حاصلخیز جنوب میانرودان (بین دو رودخانه دجله و فرات) توسط مردمی کشاورز که از مناطق شرقی (ایران) آمده بودند اشغال شد و روستانشینی در این ناحیه به سرعت رشد کرد. بعدها برخی از روستاها مانند اِریدو^۱، اور^۲ و... به دلیل بهبود سیستم کانال‌های آبیاری، توسعه تجارت و افزایش جمعیت، وارد عصر شهرنشینی شدند و کم‌کم دولت شهرهایی^۳ را تشکیل دادند. در حدود ۲۹۰۰ پیش از میلاد، اتحاد نسبی تعدادی از این دولت شهرها منجر به شکل‌گیری حکومت سومری شد، اندکی بعد مردمان دیگری که سامی‌نژاد بودند بر سومری‌ها غلبه کردند و حکومت اکد^۴ را به وجود آوردند. سپس اقوام دیگری که آنها هم سامی‌نژاد بودند بر میانرودان مسلط شدند و در جنوب کشور بابل و در شمال کشور آشور را تشکیل دادند. دولت شهرهای میانرودان در آغاز دارای وحدت نژادی و زبانی نبودند. جنگ‌های داخلی و خارجی و مشکلات طبیعی (سیل ناشی از طغیان رودها) از همان آغاز بر اندیشه آنها تأثیرگذار بود و باعث شد که آنها جهان را ناپایدار و بی‌ثبات تصور کنند. این تأثیر در مذهب، ادبیات، معماری و هنر آنها منعکس است، آنها دریافتند که فقط مذهب می‌تواند عامل وحدت میان آنها باشد. با وجود این مشکلات، آنها مردمی سخت‌کوش بودند و یکی از تمدن‌های بزرگ جهان باستان را به وجود آوردند و سهم مهمی در ابداع خط و کتابت، ادبیات، قوانین اجتماعی، ریاضی، پزشکی، ستاره‌شناسی، معماری، پیکره‌سازی، نقاشی و... داشتند.

۲- هنر میانرودان

● دوره پیش از سومر یا پیش از سلسله‌ها

نخستین بنای کشف شده در میانرودان، معبدی در شهر اِریدو^۵ است. این معبد، بر روی یک سکوی طبیعی برای خدای حکمت و آب شیرین ساخته شد و در دوره‌های بعد الگویی برای ساخت معابد بعدی شد. (تصویر ۱)

از همان آغاز شکل‌گیری تمدن میانرودان، تندیس‌ها، با هدف‌های آیینی ساخته شدند. تا کنون تعداد قابل توجهی تندیس انسانی، جانوری و موجودات خیالی از مواد گوناگون (گل، گچ، سنگ، فلز و عاج) به دست آمده‌اند که از نظر ساخت، کیفیت‌های مختلفی دارند و مظهر زمینی ایزدان و الهه‌ها

تصویر ۱- نقشه معبد اِریدو، حدود ۳۵۰۰ قبل از میلاد، جنوب عراق

۱- Eridu

۲-Ur

۳- ناحیه‌ای با مرکزیت شهری که دارای استقلال سیاسی و مذهبی است (حاکم و معبد مستقل).

۴- Akkad

۵- Eridu

و حاکمان و نیایشگران در حالت‌های ایستاده و نشسته ساخته شده‌اند. نیایشگران معمولاً ایستاده و دست به سینه مجسم شده‌اند. در ساخت این تندیس‌ها کمتر به جزئیات توجه شده و بیشتر به بالا تنه و چشم‌ها تأکید شده است. یکی از هنرمندان‌ترین آنها، سردیس زنانه‌ای از مرمر سفید است که احتمالاً به ایزد بانویی تعلق دارد و بسیار خوش ساخت است و به احتمال زیاد حفره چشم‌ها و ابروها با ماده‌ای رنگین ترصیع شده بوده‌اند. لب و چانه با ظرافت حجم پردازی شده و برجستگی نرم گونه‌ها که با نگاه خیره و بزرگ چشم‌ها همراه شده، حالتی از قدرت و حساسیت را به وجود آورده است (تصویر ۲).

تصویر ۲- سردیس ملکه اوروک از سنگ مرمر، اوروک، حدود ۳۳۰۰ تا ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد، موزه عراق

● هنر سومر

از دوره سومر آثار قابل توجهی مانند آثار معماری، پیکره، مهر و گل نوشته باقی مانده است. معروف‌ترین معابد این دوره معبد خدای آسمان^۱ (تصویر ۳) در شهر اوروک^۲ و معبد خدای ماه^۳ (تصویر ۴) در شهر اور است. معبد اوروک بر روی یک سکوی مصنوعی بلند ساخته شده است و به دلیل داشتن اندود سفید (گچ)، به معبد سفید نیز شهرت دارد. باستان‌شناسان در موقع کشف آن را زیگورات^۴ نامیدند. زیگورات به معنی کوه بلند و سرچشمه زندگی بود، به همین خاطر سومری‌ها معابد خود را به شکل کوه می‌ساختند و بر این تصور بودند که با ساختن زیگورات‌های بلند ارتباط انسان با خدا آسان می‌شود. زیگورات به بنای بزرگ طبقه طبقه‌ای گفته می‌شود که ابعاد هر طبقه آن از طبقه پایین‌تر کمتر باشد. معبد اور برای خدای ماه ساخته شده و سالم‌ترین و بزرگ‌ترین زیگورات بجای مانده در میانرودان است. این معبد دارای سه طبقه بود که اتاق نیایش بر روی طبقه سوم ساخته شده بود و رسیدن به اتاق معبد از سه رشته پله مقدور بود.

تصویر ۴- معبد (زیگورات) اور و ماکت آن، حدود ۲۰۳۰ سال پیش از میلاد، جنوب عراق

تصویر ۳- معبد خدای آسمان، شهر اوروک، حدود ۳۵۰۰-۳۰۰۰ سال قبل از میلاد، جنوب عراق

۱- Anu

۲- Uruk

۳- Sin (خدای ماه)

۴- Ziggurat

از معبد ابو^۱ در تل آسمر تعدادی تندیس از جنس سنگ مرمر در اندازه‌های مختلف کشف شد. بزرگ‌ترین آنها تندیس ابو (ایزد رویش گیاه) است. به عقیده سومریان خدایان در قالب تندیس خود حضور دارند و نیایشگران نیز می‌توانستند برای خود جانشینی داشته باشند که به‌جای آنها نیایش کند. صورت و بدن تندیس‌ها بسیار ساده ساخته شده تا از اهمیت چشم‌ها به‌عنوان دریاچه روح که در ساخت آنها بسیار تأکید شده، کاسته نشود. تندیس‌سازان سومری آثار خود را به شکل مخروط و استوانه با بازوها و ساق‌های استوانه‌ای می‌ساختند (تصویر ۵). آثار به‌دست آمده از قبور سلاطین اور، ما را با ذوق و ظرافت هنر سومری بیشتر آشنا می‌کند، در این قبور آثار مختلفی به دست آمد که دیدنی‌ترین آنها چنگ منقوش است، بر روی دسته چنگ تصاویر طنز گونه‌ای از رفتار حیوانات نقش شده است (تصویر ۶). ماهر سازان نیز هنرمندان ماهری بودند و انواع نقش‌ها را بر روی مهرها حکاکی می‌کردند (تصویر ۷).

تصویر ۵- تندیس از جنس سنگ مرمر، ابو و همسرش، تل آسمر، حدود ۲۹۰۰ تا ۲۵۵۰ پیش از میلاد، موزه بغداد بلندترین تندیس ۷۵ سانتی‌متر

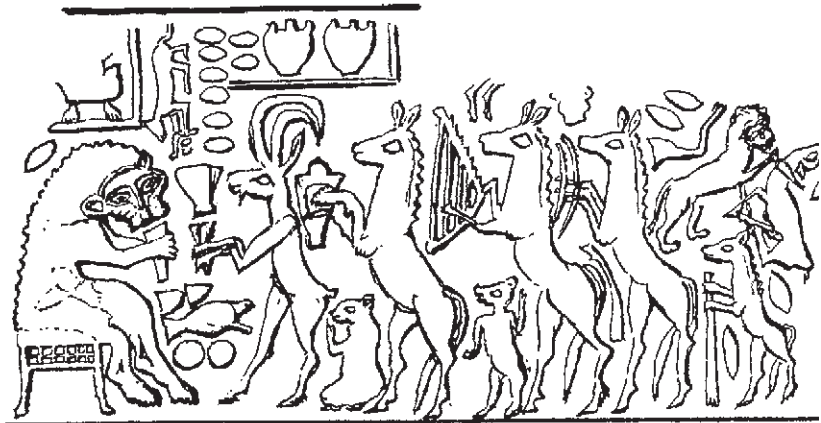

(ب)

(الف)

تصویر ۶- الف - چنگ اور، مقابر سلاطین اور، حدود ۲۶۰۰ پیش از میلاد، موزه دانشگاه فیلادلفیا
تصویر ۶- ب - بخشی از تصویر چنگ اور، سرگاو از کاسه چنگ اور طلا و سنگ لاجورد با چشمان مرصع، بلندی ۴۵ سانتی‌متر

تصویر ۷- اثر مهر استوانه‌ای، پذیرایی از شیر، سومر، حدود ۲۶۵۰-۲۵۵۰ پیش از میلاد

● هنر اکّد

در حدود ۲۴۰۰ قبل از میلاد اقوام سامی نژاد شمال میانرودان به جنوب آمدند و به رهبری سارگون^۱ حکومت اکّد را تأسیس کردند. سارگون و جانشینانش خود را پادشاه می خواندند و ادعای فرمانروایی بر سراسر میانرودان را داشتند، در زمان اکّدی ها، هنر سومری وظیفه تجلیل از پادشاه را نیز به عهده گرفت، جالب ترین اثر دوره اکّدی یک سردیس مفرغی است که چهره پادشاهی قدرتمند را مجسم می کند که نگاهی اطمینان بخش و با ابهت دارد (تصویر ۸). از نارام سین^۲ نوه سارگون نیز یک لوح سنگی باقی مانده که در آن پیروزی نارام سین و سپاهش نقش شده است (تصویر ۹). در لوح نارام سین بزرگی اندازه شاه تأکید بر قدرتمندی و پیروزی او دارد.

تصویر ۹- لوح پیروزی نارام سین، سنگ، حدود ۲۳۰۰-۲۲۰۰ قبل از میلاد، موزه لوور پاریس

تصویر ۸- سر حاکم اکّدی (احتمالاً سارگون)، مفرغ، نینوا، حدود ۲۳۰۰ تا ۲۲۰۰ پیش از میلاد، موزه عراق

● هنر دوره سومر نو

در زمان تسلط بیگانگان بر بین النهرین یکی از دولت شهرهای سومری به نام لاگاش و به رهبری گودا^۳ استقلال خود را حفظ کرد. گودا حاکمی مردم دوست بود و در زمان او هنر و معماری سومری تجدید حیات یافت. از گودا تعدادی تندیس سنگی نشسته و ایستاده باقی مانده است که برخی از آنها با ظرافت تمام ساخته شده و در آنها به کشش های عضلانی بدن توجه شده است. یکی

۱-Sargon

۲-Naram - sin

۳-Gudea

تصویر ۱۰- سر گودا، از سنگ دیوریت، از شهر لاگاش، حدود ۲۱۵۰ پیش از میلاد، موزه بغداد

از زیباترین آنها سردیسی است که هنرمند تلاش کرده، حالت روحانی وی را نشان دهد (تصویر ۱۰). تندیس‌های گودا، مظهر نیایشگری است که با خلوص در مقابل معبود خود قرار گرفته است. تداوم هنر بین‌النهرین از سردیس ملکه اوروک تا سردیس حاکم اکدی و سردیس گودا ادامه دارد.

● هنر آشوری

تصویر ۱۱- شیر زخمی در صحنه شکار، حجاری روی سنگ، کاخ آشور بانیپال، نینوا، حدود ۶۵۰ پیش از میلاد، موزه بریتانیا

هنر آشوری پس از مدت‌ها اقتباس و تجربه از هنر بابلی و اقوام دیگر^۱ آسیای صغیر (ترکیه امروزی) که در نقش برجسته‌سازی توانا بودند، سبکی را بنیان گذاشت که منشأ موفقیت‌های حجاران گردید^۲ و در زمان آشور نصیر پال دوم تبدیل به هماهنگی بین معماری و هنر تصویری شد. هنر آشوری در زمان آشور نصیر پال و آشور بانیپال در معماری کاخ‌ها و نقش برجسته‌های دیواری تجلی یافت. نقش برجسته‌ها اغلب به صحنه‌های جنگ، شکار، محاصره شهرها و قلعه‌ها و مراسم مذهبی اختصاص داشت و شاه همچون قهرمان در همه جا حضور داشت. هنرمندان

آشوری در نمایش حیوانات به خصوص صحنه‌های شکار بسیار توانا بودند و حالت‌های گریز و ستیز و مرگ حیوانات را طبیعی و دقیق مجسم می‌کردند (تصویر ۱۱). ولی تندیس‌های انسانی در نقش برجسته‌ها و نقاشی‌های دیواری خشک و رسمی هستند و غالباً سر و پا از دید جانبی و بدن از دید

۱- میثانی‌ها از اقوام شمال بین‌النهرین (آسیای صغیر) و در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۵۰۰ قبل از میلاد از قدرت برخوردار بودند، آنها در معماری و حجاری توانا بودند و با آشوری‌ها ارتباط داشتند.

۲- دوره آشوری به سه دوره کهن، میانه و جدید تقسیم می‌گردد ولی از دوره‌های کهن و میانه اثری به جای نمانده و آناری که ذکر شده است همگی از دوره جدید است.

تصویر ۱۴- انسان - گاو (گاو مرد بالدار) سنگ مرمر، دروازه کاخ سارگون دوم آشوری در نینوا، ۷۲۱ - ۷۰۵ پیش از میلاد

تصویر ۱۳- دو بزرگ زاده آشوری، بخشی از یک نقاشی دیواری، کاخی در سوریه، حدود ۸۵۰ تا ۸۰۰ پیش از میلاد موزه حلب، سوریه

تصویر ۱۲- یکی از هدیه آورندگان، حجاری روی سنگ مرمر، کاخ سارگون دوم، شهر آشور (خورس آباد کنونی)، حدود ۷۲۰ پیش از میلاد، موزه لوور، پاریس

روبرو نشان داده شده است^۱ (تصاویر ۱۲ و ۱۳). در میان مجسمه‌های آشوری، شیران و گاو بالدار با سر انسان، از همه جالب‌تر هستند. این تندیس‌ها اغلب در دو سوی ورودی کاخ‌ها قرار می‌گرفتند. وظیفه این موجودات حمایت از کاخ‌های سلطنتی و دفع نیروهای شر بود. حجاران انسان - گاو‌ها را با پنج پا بازنمایی کرده‌اند که قصدشان القای حرکت از دید جانبی بوده است (تصویر ۱۴).

● هنر بابلی

بابلی‌ها بر جنوب میانرودان مسلط بودند و پایتخت آنها شهر بابل بود. بابلی‌ها دو بار به اوج قدرت رسیدند^۲. نخستین جلوه هنر آنها قبل از دوره آشوری به نام دوره بابل قدیم و در زمان حمورابی است که قانون نامه وی که بر روی سنگی مخروطی شکل (لوح سنگی) نقش شده، بسیار مشهور است (تصویر ۱۵ الف و ب). بر روی این لوح، حمورابی در حال دریافت قوانین از خدای خورشید (شمس) است. دومین اوج هنر آنها در دوره بابل جدید و در حدود ۶۰۰ پیش از میلاد است. در این دوره معبد ایشتار و دروازه مشهور آن و برج افسانه‌ای شهر بابل توسط نبوه کد نصر^۳ (بخت النصر) ساخته شد. بابلی‌ها وارث هنر و تمدن سومری‌ها و اکدی‌ها بودند. بابلی‌ها نیز مانند همه ملل قدیم میان هنر و صنعت تفاوتی قائل نبودند. اما هنرمندان از احترام زیادی برخوردار بودند و دولت‌های

۱- اصل تقابل

۲- بابل در دو دوره به حکومت رسید. بابل قدیم قبل از دوره آشوری شکل گرفت. همچنین پس از آشوریان دوباره بابل جدید حکومت را به دست گرفت.

۳- Nebuchadnezzar

همسایه همواره خواستار حجاران، نجاران، بنایان و آهنگران بابلی بودند و از آنها در کارهای ساختمانی استفاده می‌کردند. برخلاف آشوریان، هنر بابلی همچون هنر سومری - آکدی در خدمت مذهب و حکومت بود و هنرمندان به ساخت و تزیین معابد، تجسم خدایان و بازنمایی حکام و کارگزاران حکومت می‌پرداختند. بابلی‌ها در ساخت آجرهای لعاب‌دار بسیار توانا بودند و نمونه کار برجسته آنها آجرهای لعاب‌دار منقوش دروازه ایشتر است که از جمله شاهکارهای هنری جهان باستان محسوب می‌شود (تصویر ۱۶ و ۱۷).

تصویر ۱۵ - الف - قانون نامه حمورابی، لوح سنگی، ارتفاع ۲۱۵ سانتی‌متر، حدود ۲۷۵۰ پیش از میلاد، موزه لوور، پاریس

تصویر ۱۵ - ب - بخشی از خط نوشته لوح سنگی حمورابی

تصویر ۱۷ - آجر لعاب‌دار، کاخ نبوه‌کدنصر، بابل، حدود ۵۷۵ پیش از میلاد. موزه باستان‌شناسی استانبول

تصویر ۱۶ - بازسازی دروازه ایشتر، بابل، حدود ۵۷۵ پیش از میلاد، موزه دولتی برلین

جدول گاهنگاری دوره‌ها و سلسله‌های میانرودان (بین النهرین)

آثار	زمان (پیش از میلاد)	جنوب	شمال	دوره یا سلسله
	۷۰۰-۵۳۹	×		بابل جدید
	۹۱۲-۶۱۲		×	آشور جدید
	۱۲۰۰-۹۱۲		×	آشور میانی
	۲۰۰۰-۱۲۰۰		×	آشور قدیم
	۱۲۰۰-۷۰۰	×		ایسین ۲ و سلسله‌های دیگر
	۱۶۰۰-۱۲۰۰	×		کاسی
	۱۸۰۰-۱۶۰۰	×		بابل قدیم
	۲۰۰۴-۱۸۰۰	×		ایسین - لارسا
	۲۱۱۱-۲۰۰۴	×		سومرنو (اور سوم)
	۲۳۳۴-۲۲۰۰	×	×	آکد
	۲۹۰۰-۲۴۰۰	×		سومر (سلسله‌های قدیم)
	۲۷۰۰-۲۵۰۰	×		پیش از سومر: عبید، اوروک، جمدت نصر

- ۱- چه عواملی باعث شکل‌گیری شهرها در میانرودان شد؟
- ۲- مردم میانرودان با چه مشکلاتی روبرو بودند؟
- ۳- چرا مردم میانرودان جهان را بی‌ثبات تصور می‌کردند؟
- ۴- زیگورات به معنی ..... و سرچشمه زندگی بود.
- ۵- معابد سومری به چه شکل ساخته شده‌اند؟
- ۶- تندیس‌های تل‌اسمر دارای چه ویژگی‌هایی است؟
- ۷- هنر آکدی دارای چه ویژگی خاصی است؟
- ۸- صورت‌گودا و سارگون دارای چه خصوصیتی هستند؟
- ۹- نقوش حیوانی و انسانی در حجاری‌های آشوری چه تفاوت‌هایی با هم

دارند؟

۱۰- از دوره بابل قدیم چه اثر مشهوری باقی مانده است؟

۱۱- جدول زیر را کامل کنید.

نمونه معماری	نمونه آثار هنری مهم	دوره
.....	۱- ..... ۲- آجر لعاب‌دار	.....
کاخ	۱- نقش برجسته ۲-	آشوری

هنر مصر

هدف‌های رفتاری: پس از پایان این فصل از دانش‌آموز انتظار می‌رود که

بتواند:

- ۱- عوامل زیست محیطی مؤثر بر هنر مصر را نام ببرد.
- ۲- خصوصیات هنر مصر را شرح دهد.
- ۳- لوح نارمر را شرح دهد.
- ۴- روش ساخت مقبره‌ها را در دوره سلسله‌های اولیه شرح دهد.
- ۵- اهرام سه گانه را توضیح دهد.
- ۶- اصول بیکره سازی مصری را بیان کند.
- ۷- هدف از ساخت تندیس برای مردگان را بیان کند.
- ۸- موضوع کتاب مردگان را بیان کند.

۱- طبیعت و تاریخ

یک مورخ یونانی^۱ مصر را هدیه‌ای از رود نیل نامیده، زیرا سرزمین مصر تقریباً بدون باران است. سطح آب رود نیل که همچون شریان حیاتی مصر است، در فصول مختلف سال به‌طور منظم بالا و پائین می‌رود و این تغییرات تأثیر زیادی در فرهنگ، مذهب و هنر مصری‌ها داشته است. یکی از دلایل ثبات تمدن و هنر مصر در طی ادوار مختلف همین تغییرات فصلی سطح آب است. تاریخ مصر باستان از زمانی آغاز می‌شود که آنها خط را حدود ۳۱۰۰ پیش از میلاد ابداع کردند. مورخان تاریخ مصر را به‌سلسله‌های اولیه، قدیم، میانه و جدید تقسیم می‌کنند.

۲- میراث هنر مصر

مصریان باستان میراث هنری ارزنده‌ای از خود به یادگار گذاشتند که با هنرهای دیگر تمدن‌های جهان تفاوت دارد، آنها همیشه جلوه‌های خوب زندگی را در آثارشان منعکس می‌کردند و برای زنده‌نمایی پیکره‌ها از رنگ استفاده می‌کردند. نقاشی‌ها و نقوش برجسته آنها دو بعدی و توصیفی است. طبق سنت آنها، پیکره باید از بهترین زاویه نمایش داده شود. از این رو در نقاشی‌های افراد مهم، سر با نمای نیم رخ، اما چشم‌ها و شانه‌ها از روبرو، سینه‌ها از نیم رخ، کمر و کفل در نمای سه رخ، و پاها از نیم رخ و در حالتی آرام و با وقار نشان داده شده‌اند، ولی افراد فرودست پرتحرک و زنده هستند. هنر مصری هنر محافظه کار، ایستا و با دوامی است که در طول تاریخ خود یکسان مانده است. هنسرمصری به خاطر استفاده آگاهانه از هندسه در معماری، شیوه تندیس سازی، خوشنویسی (خط هیروگلیف، تصویر ۱)، ساخت تالارهای ستون‌دار بر تمدن‌های یونان و روم و دیگر تمدن‌های خاورمیانه تأثیر گذار بوده است.

تصویر ۱- خط تصویری هیروگلیف، مقبره رامسس اول، ۱۲۹۰ پیش از میلاد، مصر

۳- تاریخ هنر سلسله‌های مصر

● سلسله‌های اولیه

با شروع سلسله‌های اولیه، هنر حجاری، تندیس‌سازی و نقاشی شکوفا شده و در ساخت مصنوعات هنری، قواعدی پایه‌گذاری شد، بطور مثال در حجاری و تندیس‌سازی همیشه پای چپ جلوتر است. مهمترین اثر هنری این دوره که برای شناخت خصوصیات هنر مصر مناسب است یک لوح سنگی است که به شاه نارمر^۱ نسبت داده می‌شود. نقش‌کننده کاری شده در دو سوی این لوح به یک رویداد سیاسی اشاره دارد و گویای اتحاد مصر علیا و سفلی توسط نارمر است (تصویر ۲). در این دوره ساخت مقبره اهمیت یافت. مقبره‌ها را به صورت حفره‌های مستطیل شکل می‌ساختند و متوفی را داخل آن قرار داده و روی آن را با سقف چوبی پوشانده و درون آن هدایا و لوازم زندگی برای جهان بعد از مرگ قرار داده و سطوح داخلی آن را با نقاشی و حجاری تزیین می‌کردند.

تصویر ۲- لوح سنگی (پشت و رو) منسوب به نارمر، حدود ۳۱۰۰ پیش از میلاد، بلندی ۶۲ سانتی متر، موزه مصر، قاهره

● سلسله‌های قدیم

هنر سلسله‌های قدیم با پادشاهی زوسر آغاز می‌شود و جانشینان او بزرگ‌ترین مقبره‌ها را که به اهرام سه‌گانه^۲ شهرت دارند، در منطقه جیزه ساختند (تصویر ۳). تندیس مشهور ابوالهول^۳ (پدرترس) نگهبان هرم‌ها با سر انسان و بدن شیر، در نزدیکی آن قرار دارد (تصویر ۴). بدنه این هرم‌ها با سنگ‌های صاف ساخته شده و اتاق تدفین در داخل آن قرار دارد.

۱- Narmer

۲- اهرام سه‌گانه شامل ختویس (خونو)، جفرن (خفرع) و میکرنوس (منکورع) می‌باشد.

۳- ابوالهول موجود ترکیبی به عنوان نگهبان و بزرگ‌ترین بیکره محسوب می‌شود.

تصویر ۵- تندیس چوبی، حدود ۱۹۵۰ پیش از میلاد، سلسله‌های قدیم

تصویر ۴- تندیس انسان - شیر (ابوالهول) و نمای هرم خنویس در پشت، جیزه، مصر، حدود ۲۵۳۰ پیش از میلاد

تصویر ۳- اهرام ثلاثه، جیزه، بین ۲۵۷۰ تا ۲۵۰۰ پیش از میلاد

هنر این دوره حالتی حماسی و شاعرانه دارد و در کلیه زمینه‌ها به اوج می‌رسد. آثار هنری بر اساس یک طرح از پیش تعیین شده ساخته شده و قواعد هندسی به دقت در آن رعایت می‌شد.

تندیس‌های این دوره در نگاه اول خشک و بی‌روح جلوه می‌کنند اما باید توجه داشت که در نظر مصریان زیبایی امری باطنی است. آنها برخلاف یونانی‌ها به زیبایی ظاهری توجه نداشتند و هدف آنها ایجاد نظم، استقامت و روح ابدی در مواد جامد و بی‌روح بود. در مصر، هنر تندیس‌سازی مانند دیگر هنرها جنبه مذهبی داشت. مصریان به زندگی ابدی در جهان بعد از مرگ باور داشتند و معتقد بودند که روح در موقع مرگ، بدن را ترک و در جهان دیگر مجدداً در جسم متوفی حلول می‌کند و

چون جسم انسان فانی است، مصریان برای متوفی پیکره‌ای بدلی از جسمی سخت (معمولاً سنگ خارا) می‌ساختند تا روح که در نزد مصریان «کا» نام داشت در جسم بدلی حلول کند و در جهان دیگر به حیات خود ادامه دهد. هنرمندان مصری در ساخت تندیس‌ها شبیه‌سازی نمی‌کردند اما برای شناخت صاحب تندیس نام وی را می‌نوشتند. شکل کلی تندیس‌ها اکثراً مکعبی و استوانه‌ای است. تندیس‌های ایستاده در حالت خبردار و پای چپ مردان همیشه در جلو پای راست قرار دارد (تصویر ۵) اما پاهای زنان به هم چسبیده و یا کمی از هم فاصله دارند و معمولاً بالاتنه دقیق‌تر ساخته می‌شد.

در این زمان، تندیس‌سازی به اوج خود می‌رسد. پیکره کاتب نشسته از آثار برجسته این زمان است، که سیمایی بسیار زنده و جاندار دارد و آماده شنیدن مطالب برای نوشتن است (تصویر ۶).

نقش برجسته‌ها و نقاشی‌های مصری به صورت ترکیب نیم رخ و تمام رخ اجرا می‌شدند (تصویر ۷). هنرمندان مصری مانند میانرودانی‌ها در جانورنگاری از طبیعت‌گرایی پیروی می‌کردند که نمونه برجسته آن غازهای میدم^۱ است (تصویر ۸).

تصویر ۶- کاتب نشسته، سنگ آهک، بلندی ۵۳ سانتیمتر، دوره پادشاهی قدیم، حدود ۲۵۰۰ پیش از میلاد، موزه لوور، پاریس

۱- Meidum

تصویر ۸- غازهای مدم ، سلسله چهارم، حدود ۲۵۵۰ پیش از میلاد. ، نقاشی دیواری داخل مقبره، بلندی تقریباً ۴۵ سانتی متر، موزه مصر، قاهره

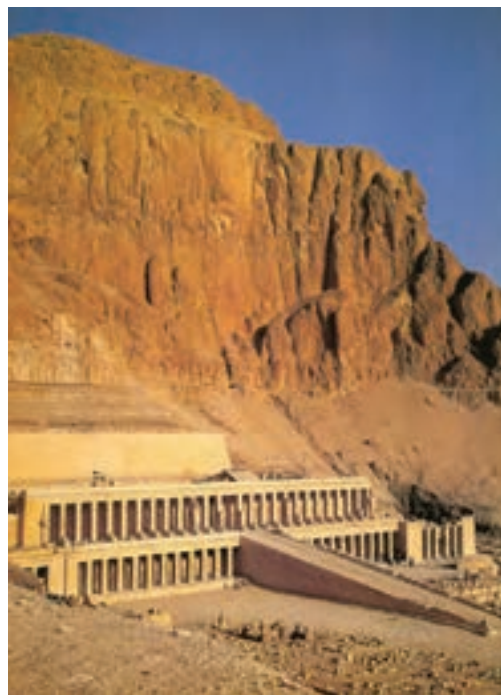

تصویر ۷- بزرگ زاده مصری، حدود ۲۷۵۰ پیش از میلاد، نقش برجسته روی چوب، بلندی ۱۱۴ سانتی متر، موزه مصر، قاهره

● سلسله‌های میانی و جدید

در دوره سلسله‌های میانه آثاری چون گذشته به وجود نیامدند اما با شروع سلسله‌های جدید شکوه تازه‌ای در هنر به وجود می‌آید و باید این عصر را دوره طلایی معبدسازی تلقی کرد یکی از یادمان‌های برجسته این دوره معبد «خت شپ سوت»^۱ در دیرالبحری است (تصویر ۹).

دو تن از حاکمان این دوره، اخناتون^۲ و توت عنخ آمون^۳ بسیار مشهور هستند. اخناتون تلاش می‌کرد از محدودیت‌های سنتی بکاهد و در پی این تلاش، هنرمندان نیز از آزادی محدودی برخوردار شدند و آثاری را خلق کردند که در آنها واقع‌گرایی و طبیعت‌گرایی به چشم می‌خورد که نمونه آن سر اخناتون است (تصویر ۱۰). اما شهرت توت عنخ آمون به دلیل مقبره اوست که دست نخورده کشف شد. در ماسک طلایی روی صورت او آزادی حرکت و حالت به چشم می‌خورد (تصویر ۱۱). از دیگر آثار سلسله‌های جدید، نقاشی‌های دیواری درون مقبره هاست. نقاشی‌های دیواری، نقوش و نوشته‌های روی کاغذ پاپیروس^۴ و بدنه تابوت، مراحل زندگی بعد از مرگ را

تصویر ۹- معبد حت شپ سوت در دیرالبحری، حدود ۱۴۸۰ پیش از میلاد

۱- Hatshepsut

۲- Akhenaten

۳- Tutankhamun

۴- پاپیروس (Papyrus) نوعی گیاه و از انواع گیاه نی به شمار می‌رود که مصری‌ها از آن کاغذ می‌ساختند.

تصویر ۱۲- بخشی از کتاب مردگان، نقاشی دیواری داخل مقبره، ۱۳۹۰ پیش از میلاد، سلسله‌های جدید

تصویر ۱۱- ماسک زرین تابوت توت عنخ آمون، ارتفاع ۵۴ سانتی متر، ۱۳۲۵ پ.م، موزه قاهره، مصر

تصویر ۱۰- سر اخناتون، سلسله‌های جدید، ارتفاع ۲۶ سانتی متر، ۱۳۴۰ پ.م، برلین

نشان می‌دهند که مجموعه آن به نام کتاب مردگان شهرت یافته است (تصویر ۱۲).
 آخرین فرمانروایان قدرتمند مصر، رامسس دوم و سوم هستند که بار دیگر مصر را به اوج قدرت رساندند. یادگار برجسته معماری عهد آنها کاخ‌ها و معبد آمون در الاقصر است که دارای سردر، تالارهای ستوندار و حیاط است (تصویر ۱۳ و ۱۴).

تصویر ۱۴- تزئینات معماری، معبد آمون، کارناک، حدود ۱۴۵۰ پیش از میلاد

تصویر ۱۳- ستون‌های معبد رامسس دوم، حدود ۱۲۶۰ پ.م

مصری‌ها در زیورسازی و هنرهای تزئینی هم توانا بودند و موضوع اغلب آثار تزئینی آنها برگرفته از گیاهان کنار رود نیل به‌ویژه نیلوفر و پایروس بود (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۵- گوشواره طلا و سنگ‌های قیمتی، مقبره توت عنخ آمون

جدول تاریخ سلسله‌های مصر

دوره سوم، سلسله ۲۱ تا ۲۴	سلسله‌های جدید، سلسله ۱۸ تا ۲۰	دوره فترت دوم، سلسله ۱۳ تا ۱۷	سلسله‌های میانه، سلسله ۱۱ تا ۱۲	دوره فترت اول، سلسله ۹ تا ۱۰	سلسله‌های قدیم، سلسله ۳ تا ۸	سلسله‌های عتیق، سلسله ۱ و ۲	دوره پیش از سلسله‌ها
							
۱۰۶۹-۷۱۴ پ.م	۱۵۵۰-۱۰۶۹ پ.م	۱۷۹۳-۱۵۵۰ پ.م	۲۱۱۹-۱۷۹۳ پ.م	۲۰۲۰-۲۱۷۰ پ.م	۲۷۰۷-۲۱۷۰ پ.م	۲۷۰۷-۳۱۰۰ پ.م	۳۱۰۰-۵۵۰۰ پ.م

ارزشیابی

- ۱- تغییرات فصلی رود نیل چه تأثیری بر هنر مصر داشت؟
- ۲- مصری‌ها در چه مواردی بر تمدن‌های دیگر تأثیرگذار بودند؟
- ۳- لوح نارمر بیانگر چه موضوعی است؟
- ۴- خصوصیات تندیس‌های مصر چه بود؟
- ۵- مصری‌ها برای چه منظوری برای افراد متوفی تندیس می‌ساختند؟
- ۶- تندیس کاتب نشسته دارای چه خصوصیتی است؟
- ۷- اخناتون چه تأثیری بر هنر مصر داشت؟
- ۸- موضوع نقاشی‌های کتاب مردگان چیست؟
- ۹- معبد حت شپ سموت در کدام سلسله ساخته شده است؟
الف) پیش از تاریخ
ب) دوره اولیه
ج) دوره قدیم
د) دوره میانی و جدید
- ۱۰- یادگار برجسته دوره رامسس دوم و سوم چه بود؟